

TIKUVCHILIK ISHLAB CHIQRISH TEXNOLOGIYALARI RIVOJLANASHI

Xolikova Dilafruz Abdumannopovna

*Farg'ona viloyati Farg'ona transport va servis texnikumining
qurilishda mehnat muhofazasi fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Tikuvchilik ishlab chiqarish texnologiyalari rivojlanashi haqida tushuncha berish.

Kalit so'z: konstruksiyalash, modellashtirish, texnologiya, tikish, bichish, kiyim, buyum, korxonalar, ishlab chiqarish.

Mustaqil mamlakatimiz xalqining o'sib borayotgan moddiy ehtiyojlarini har tomonlama qondirish masalasini hal qilishda tikuvchilik ishlab chiqarish korxonalari zimmasiga ham muhim vazifalar yuklanadi. Bu vazifalarni bajarish uchun kiyimlarni modellashtirishni mukammallashtirish, ishlab chiqarishga yangi texnologiyalarni joriy qilish, tikuvchilik korxonalarini eng yangi jihozlarga bilan ta'minlash talab qilinadi. Hozirgi vaqtda tikuvchilik ishlab chiqarishi juda keng tarmoq bo'lib, unda avtomatlashtirish va mexanizatsiyalashtirishning ilg'or vositalaridan, kompyuter texnikasidan, fan va texnika yutuqlaridan keng foydalaniladi. Bularning hammasi tikuvchi mutaxassislardan yuqori bilimli bo'lishni, mahorat va malaka ortirishni talab qiladi. Xususiy mulkchilikka keng yo'l berilishi natijasida kichik va o'rta korxonalar, xususan tikuvchilik korxonalari rivoj topayotganligi bu talabni yanada oshirib yuboradi. Bu vazifalarni bajarish uchun kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e'tibor berish lozim. Tikuvchilik korxonalarini uchun mutaxassis ishchilar kasb-hunar texnikumlarida tayyorlanadi. Bu texnikumlar uchun kiyim tikish texnologiyasini mukammal biladigan pedagog-kadrlar tayyorlash esa pedagogika oliy o'quv yurtlari zimmasidadir. Kasb ta'limi bo'yicha tayyorlanayotgan talabalar kiyimlarni yakka buyurtma asosida va ommaviy tarzda ishlab chiqarishda yangi zamonaviy texnologiyalarni qo'llab, zamonaviy asbob-uskunalar va moslamalardan foydalangan holda barcha talablarga javob beradigan mahsulotlar tayyorlashni bilishi zarur. Ushbu o'quv qo'llanma talabalarga tikuvchilik texnologiyasi bo'yicha dastlabki zarur bilimlar berish, tikuvchilik texnologiyasi asoslarini o'rgatish va ularda kerakli ko'nikma va malakalarni shakllantirishga moljallangan.

O'quv qo'llanmani tayyorlashda sohaga oid bir qancha adabiyotlardan foydalanildi: M.Sh.Jabborovning "Tikuvchilik texnologiyasi", A.T.Truxanovning "Tikuvchilik texnologiyasi asoslari", I.N.Litvinova va YaA.Shaxovalarning "Ayollar ust kiyimini tikish" darsliklari shular jumlasidandir.

Kiyim - bu materiallarning odam tanasidagi qobiq sistemasi bo'lib, tanani iqlim ta'siridan saqlaydi va odamning o'ziga xos ba'zi xususiyatlarini namoyon qiladi. Kiyim kishilik jamiyati rivojlanishining ilk bosqichlarida paydo bo'lgan va jamiyat taraqqiyotiga mos ravishda rivojlanib, o'zgarib kelgan. U ijtimoiy tuzum, texnika va iqtisodiyot taraqqiyoti, xalqlar milliy madaniyati xususiyatlarini, turmush tarzi, iqlim sharoiti, badiiy did va an'analarini o'zida aks ettiradi. Kiyim deganda ich kiyim, ustki kiyim, bosh kiyim, qo'lqop, poyafzal kabilaming keng kompleksi tushuniladi. Tikuvchilik buyumlariga kiyimdan tashqari uy-ro'zg'or buyumlari (dasturxon, sochiq, ko'rpa - yostiq jildlari) texnik buyum va anjomlar (avtomobil g'illoflari va yopqichlari, chodirlar, qoplar) kiradi. Kiyim o'z navbatida maishiy va ishlab - chiqarish kiyimlariga bo'linadi. Maishiy kiyimlarga kundalik kiyim, tantanali kiyim, uy kiyimi, sport kiyimlari, shuningdek ich kiyimlar, korset buyumlari, cho'milish kiyimi, bosh kiyimlar kiradi. Ust kiyim ich kiyim va korset buyumlari turkumidagi kiyimlar ustidan kiyiladigan kiyimlardir, unga palto, plash, pidjak, nimcha, jaket, ko'ylak, xalat, bluzka, yubka, erkaklar ko'ylaklari, kombinezon va shimlar kiradi. Ich kiyim - bu bevosita odam badaniga kiyiladigan kiyimlardir: ich ko'ylaklar, ostki yubkalar, tungi ko'ylaklar, yaktakchalar, bolalar ishtonlari, kalsonlar, pijamalar. Ishlab chiqarish kiyimi - xalq xo'jalagining turli sohalarida ishchi tanasini ifloslanishdan va ish jarayonidagi nomaqbul ta'sirlardan asraydigan kiyimdir. Ishlab chiqarish kiyimi maxsus, sanitariya va rasmiy kiyimlarga bo'linadi. Maxsus kiyim - ishlayotgan kishini atrof muhitning havfli va zararli 4 ta'siridan saqlaydi, masalan nam dan, radiaktiv moddalardan, kislotalardan, nefit - moydan, changdan, organik erituvchilardan, issiqdan, zaharli kimyoviy moddalardan, ishqorlardan, elektr tokidan va hokazo. Maxsus kiyimlarga: kurtkalar, kombinsonlar, plashlar, paxtali kurtka-shimlar kiradi. Sanitariya kiyimi - mehnat buyumlarini ishlovchidan va ishchini ishlab chiqarishdagi umumiy ifloslanishdan asraydi (oshpazlar, tibbiyot xodimlari, bolalar bog'chalari xodimlari, oziq - ovqat bilan savdo qiluvchi savdo xodimlari va hokazolar). Rasmiy kiyim (form a) - harbiylar, maxsus m ahkam alar xizmatchilari, temir yul, aviasiya, dengiz floti, maktab o'quvchilari, hunar-texnika bilim yurtlari talabalari kiyimlaridir. Rasmiy kiyimlarga shinel, palto, kostyum, kitel, ko'ylak, bosh kiyimlar kiradi. Kiyimlar yilning qaysi faslida kiyilishiga qarab yozgi, qishgi, bahorgi-kuzgi kiyimlarga bo'linadi. Turli maqsadlarda kiyilishiga qarab ham bir necha turga bo'linadi: kundalik kiyim, uy kiyim, tantanali kiyim, sport kiyimi. Jins - yosh alomatlari bo'yicha erkaklar, ayollar va bolalar kiyimlariga ajratiladi. Hozirgi kiyimning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Utilitar kiyim - amaliy, himoyaviy, ergonologik, gigiyenik vazifalarni o'z ichiga oladi.
2. Ijtimoiy kiyim - regional, professional marosimlarga oid simvolik vazifalarni o'z ichiga oladi.

3. Estetik kiyim - badiiy obrazli vazifa bilan aynan estetik vazifani o'z ichiga oladi.

Kiyimning vazifalari tarixan tashkil topgan. insoniyat taraqqiyotining ilk bosqichlarida kiyim tevarak atrofning salbiy ta'siridan muhofaza vazifasini o'tardi. Turmush tarzi, faoliyat turi kiyimda spesifik elementlar paydo bo'lishiga olib keldi. Kiyim utilitar - amaliy vazifalarni bajaradigan bo'ldi. Jamiyatda boshliqlar, sinflar ajralib chiqishi kiyimga simvolik elementlarni kiritdi, diniy marosim kiyimlari paydo bo'ldi. Odam dastlabki madaniy obrazlari tevarak - atrofdagi borliqdan olardi, asta - sekin kiyimni badiiy obrazli hal etishga va uning estetik vazifalariga yetib keldi.

Tikuvchilik buyumlarini tikishning asosiy bosqichlari kiyim tikish jarayoni uchun asosiy bosqichdan iborat:

1. Model, konstaiksiya va andazalar tayyorlash;
2. Gazlamani tikishga tayyorlash va bichish (ya'ni tayyoriyov - bichish uchastkasidagi ishlar);
3. Buyumni tikish va bezash.

Kiyimlarni ko'plab ishlab chiqarish uchun buyumlarning modellarini yaratish va loyihalash bilan modalar uyi, texnika, tajriba laboratoriyalari, ayrim korxonalarda esa yuqori malakali rassom - modelerlar va konstaiktorlari bo'lgan eksperimental sexlar modalar uyi rahbarligida shug'ullanadi. Buyumlarni konstruksiyalash ular konstruksiyasini yaratish jarayonidan iborat. Konstruksiya buyumning haqiqiy kattalikdagi chizmasi bo'lib, unda qirqimlar bo'yicha detallarning tutashish joylari va tikish usullari ko'rsatiladi. Andazalar, texnik hujjatlar va modellarning namunalari tikuvchilik fabrikasiga keltiriladi. Har bir tikuvchilik korxonasida tikish jarayonida kiyim uchta asosiy uchastkadan; eksperimental sex, tayyorlov-bichish uchastkasi va tikuv sexidan o'tadi. Fabrika eksperimental sexi xodimlarining vazifalari: modalar uyidan modellar namunalarni, kiyim andazalarini va texnik hujjatlarini olish; andazalarni tekshirish; ko'paytirish va tayyorlash; andazalarni aralash joylashtirish uchun razmer va roslarni birlashtirish; andazalarni eksperimental yo'l bilan joylashtirish va gazlama sarfi normasini aniqlash; trafaretlar tayyoriyash; ishlab chiqarishda gazlamalardan tug'ri foydalanishni nazorat qilishdan iborat. Tayyorlash sexida gazlamalar qabul qilinadi vasaqlanadi, sifati tekshiriladi, gazlama to'plari uzunligi o'lchanadi va saralanadi, to'shamalarga gazlama tanlanadi, to'shamalarning ustki qavatlarini bo'rlanadi. Bichish sexida gazlamalar to'shaladi, to'shama bo'lmaklarga qirqiladi, buyum detallarini qirqib olinadi, bichish sifati tekshirilib, bichilgan detallar to'plab qo'yiladi. Tikuvchilik sexida choklaydigan va maxsus mashinalar, shuningdek namlab — isitib ishlov beradigan uskunalarni bilan jihozlangan texnologik potoklarda kiyim tikiladi. Yirik korxonalarda pardozlash sexida namlab - isitib ishlash operatsiyalari bajariladi, natijada tayyor kiyim tovar ko'rinishini oladi. Pardozlash sexidan kiyim tayyor maxsulotlar omboriga jo'natiladi.

Tikuvchilik ustaxonalarida ish o‘mini tashkil qilish Tikuvchilik ustaxonalari keng, yorug‘, quniq va ozoda bo‘lishi kerak. Devor va mebellarning rangi katta gigenik va pedagogik ahamiyatga ega. Shuning uchun devorlar och, sokin ranglarga bo‘yalishi lozim. Ustaxona tabiiy va sun‘iy jihatdan yaxshi yoritilgan bo‘lishi kerak. Ustaxonalar ikki kishilik o‘quv stollari, yozuv taxtasi, magnitli taxta, kerakli miqdorda tikuv mashinalari va qo‘l ishlarini bajarish uchun ish stollari, bichish stoli va manekenlar bilan jihozlanadi. O‘tirish uchun imkon boricha baland -pastligi rostlanadigan vintli o‘rindiqlar qo‘yiladi. Tikuv ustaxonasida ko‘zgu va kiyim ilgichlar bilan jihozlangan, kiyib ko‘rish kabinasi bo‘lishi kerak. Tikuv buyumlarini namlab - isitib ishlash uchun dazmol, dazmol taxtasi, dazmol tagliklari bilan jihozlangan alohida joy ajratiladi. Asbob - uskunalar, jihozlar, ko‘rgazmali o‘lmanmalar, ish namunalari maxsus shkaflarda saqlanadi. Ustaxonada albatta birinchi tibbiy yordam ko‘rsatish uchun zarur bo‘lgan dori-darmonlar bilan ta‘minlangan aptechka bo‘lishi zarur.

Tikuv ustaxonalarida quyidagi ko‘rsatmalar ko‘rinadigan joylarga osib qo‘yiladi:

1. Tikuv ustaxonasining ichki tartib-qoidalari.
2. Havfsizlik texnikasi qoidalari.
3. Mehnat, hunar haqida hikmatli so‘zlar.
4. Maxsus adabiyotlar, albomlar joylashtirilgan vitrina.

Tikuvchilik ustaxonasini jihozlash, ish o‘rinlarini to‘g‘ri tashkil etish havfsizlik texnikasi, sanitariya-gigieniya qoidalariga va estetik talablarga mos ravishda bajarilganda mehnat ko‘nikmalarini shakllantirishga, mehnatga to‘g‘ri munosabatni va mehnat madaniyatini tarbiyalashga imkon yaratiladi.

Havfsizlik texnikasi qoidalari Havfsizlik texnikasi mehnat qilish uchun havfsiz sharoit yaratishga qaratilgan chora tadbirlar sistemasidan iborat. Tikuvchilik darslarida mashinalarni, dazmollar va qo‘l asboblarni ishlatayotganda qo‘lga igna kirib ketishi, qo‘lni nimadir kesib olishi, mashinaning aylanib turadigan qismlari kiyim yoki sochni o‘rab ketishi, dazmolda biror joy kuyib qolishi, tugma yoki igna parchalari uchib yuzga tegishi va hokazo natijasida inson jarohatlanib qolishi mumkin. Havfsizlik texnikasi qoidalari shunday noxushliklar yoki baxtsiz hodisalarning oldini olishga xizmat qiladi.

Tikuvchilikda talabalar uchun bu qoidalar asosan ikki guruhga bo‘linadi:

1. Qo‘l va mashina opeiasiyalarida ishlovchilar quyidagilarga rioya qilishi kerak: — mashinalar, asbob va moslamalarning ishga yaroqligi tekshirib turiladi. Ish boshlashdan oldin ish o‘rni saranjomlanib olinadi, mashinada bamioqqa igna kirib ketishining oldini oladigan saqlagich, yuritgich tasma to‘sig‘i, mashinani ishga tushirish joylarida izolyasiya g‘iloflari bor - yo‘qligini tekshiriladi va hokazo; — elektr simlariga ip, latta, simchalar osmaslik lozim, aks holda qisqa tutashuv yuz berishi mumkin. Simlarda nuqson sezilsa, darhol elektrom ontyorga xabar berish, ochilib qolgan simlarga qo‘l tekkizmaslik kerak; — narsalami ishlayotgan mashina ustidan uzatish mumkin emas; — elektr dvigatelni o‘chirmasdan mashinaga moy surish, uni

tozalash, mashina shkiviga tasma kiydirish man etiladi. — ish o'rnida asboblari sochilib yotmasligi, qaychi vaipilar mashinaning aylanayotgan qismlari yoniga qo'yilmasligi kerak; — ish o'rinlari orasidagi yo'lni to'sib qo'yimaslik lozim.

2. Dazmol bilan ishlaganda quyidagilarga rioya qilishlari kerak. — elektr dazmolida ish boshlashdan oldin shnur izolyatsiyasi tekshirib ko'rilishi lozim; — dazmol, shtepsel rozetkasi, vilkaning tok o'tkazuvchi qismlariga qo'l tekkizish mumkin emas; -- dazmolning tuzukligiga ahamiyat berish zarur (korpusda qiska tutashuv boisa, ishlayotganda qo'lga salgina igna sanchilgandek boladi); — ishlayotganda shnur dazmolga tegib turmasligi kerak; — dazmolning o'ta qizib ketishiga yo'l qo'yimaslik lozim; — dazmol, shtepsel rezetkasi, vilka buzuq bo'lsa, ishni to'xtatib, elektromontyorni chaqirish kerak.

Qo'l ishlari uchun ish o'rnini tashkil qilish qo'l ishlari ikki guruga bo'linadi:

1. Tik turib bajariladigan ishlar;
2. O'tirib bajariladigan ishlar;

Tik turib bajarilgan ishlarda kiyim yoki detal stol ustiga qo'yiladi, o'tirib bajariladigan ishlar esa kiyim yoki detalni stol ustiga yoki ishchining tizzasiga qo'yib qilinishi mumkin. Tik turib yoki o'tirib ishlayotganda gavda xolatiga ahamiyat berish zarur, chunki gavda holati noto'g'ri bo'lsa, odam tez charchaydi, ish qobiliyati pasayadi va gavda qiyshayib qolishiga olib keladi. Talaba to'g'ri o'tirish uchun oyoqlari polga yoki maxsus stulga to'la tiralib turishi kerak. Oyoqlarni chalishtirib o'tirmagan ma'qul, aks holda qon aylanishi yomonlashadi. Gavdani va boshni to'g'ri tutib yoki salgina oldinga egib turish kerak. Tikayotgan kiyim yoki detalni ko'zdan 25-30 sm masofada tutish kerak. Ish o'rnini yaxshi yoritilgan bo'lishi, yorug'lik chap tomondan tushib turishi lozim. Tik turib ishlaydigan talaba gavdani to'g'ri va qattiq tutib turishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti N.S.Gaipova, M.Z.Ismatullayeva, A.S.Axmetova, X.Z.Ismatullayeva tikuvchilik texnologiyasi asoslari;
2. ziyonet.uz.